

Айнакулов Ҳ.А.,
Жиззах Политехника Институтини,
мустақил илмий изланувчи

ЖИЗЗАХ ВИЛОЯТИДА ОИЛАВИЙ ПУДРАТ ИМКОНИАТЛАРИ ВОЗМОЖНОСТИ СЕМЕЙНОГО ПОДРЯДА В ДЖИЗАКСКОЙ ОБЛАСТИ FAMILY CONTRACTING OPPORTUNITIES IN JIZAK REGION

Аннотация. Мақолада оилавий пудратнинг иқтисодий тизимлардаги алоҳида ўрни, унинг микроиқтисод сўнгра макроиқтисод билан уйғунлашув асослари, шунингдек, пандемия даврида оилавий шароитларда уй меҳнатини ташкил этиши йўналишлари баён қилинган.

Калит сўзлар: пандемия, инқироз, уй хўжалиги, оилавий пудрат, микро ва макроиқтисод, меҳнат ресурслари, инсон капитали, бозор конъюктураси.

Аннотация. В статье выведены особая роль семейного подряда в экономических системах, основы его интеграции с микроэкономикой, а затем с макроэкономикой, а также направления организации домашнего труда в семье в период пандемии.

Ключевые слова: пандемия, кризис, домохозяйство, семейный подряд, микро и макроэкономика, трудовые ресурсы, человеческий капитал, рыночная конъюктура.

Annotation. The article deduces the special role of the family contract in economic systems, the basics of its integration with microeconomics, and then with macroeconomics, as well as the directions of organizing domestic work in the family during a pandemic.

Keywords: pandemic, crisis, household, family contract, micro and macroeconomics, labor resources, human capital, market conditions.

Ўзбекистонда мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб ўз Ҳаракатлар стратегиясига асосланиб амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар, давлат мулкани хусусийлаштириш ва хусусий тадбиркорликка кенг йўл очиш натижасида кўп укладли иқтисодиёт шаклланди ва фаолият кўрсатмоқда. Унда турли тармоқ ва соҳаларга мансуб бўлган акциядорлик жамиятлари шаклидаги йирик корхоналар билан бирга аҳоли таъаббуси билан барпо этилган масъулияти чекланган жамиятлар, хусусий корхоналар тоифасидаги кичик тадбиркорлик корхоналар хусусан, оилавий пудрат асосидаги хўжалик субъектлари асосий ўрин тутди. Мамлакатимизда пандемия шароитида карантин қоидаларини сақлаган ҳолда уй меҳнатини ривожлантиришга ва унинг институционал асосларини яратишга муҳим аҳамият берилмоқда. Бу борада иш берувчи корхоналар учун ҳам, оилавий пудрат асосидаги иш юритувчи аҳоли учун ҳам рағбатлантиришнинг яхлит ва таъсирчан тизими яратилган. Бугунги босқичда оилавий пудрат соҳаси бандлик

ва оила бюджети даромадларини оширишнинг қўшимча манбаига айланиб бораётганини ҳеч ким инкор этолмайди. Айни вақтда оилавий пудрат фуқароларни, биринчи навбатда, хотин-қизлар, айниқса кўп болали аёлларни, ёрдамга мухтож ногиронлар ва меҳнат қобилияти чекланган бошқа шахсларни ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш фаолиятига жалб этиш учун муҳим ижтимоий аҳамият касб этмоқда. Шуларни ҳисобга олган ҳолда, оилавий пудрат асосида хўжалик юритадиган фаолиятлар кўламини янада кенгайтириш, улар имкониятларини тўлиқ изга солувчи йўналишлар ва усулларни қидириб топиш, ҳамда амалга жорий этиш карантин пайтларида мамлакатимизда иқтисодий инкирозга юз тутмасликнинг йўналишларидан бири ҳисобланади.

Иқтисодий жиҳатдан қараганда, уй хўжалиги бу оилада юритилиб фаолиятини олиб боради, лекин бунинг рўзғордаги хўжалик ишлари деб тушуниш нотўғри, чунки бу тушунча иқтисодий фаолият юритувчи оилавий меҳнат субъектини англатади. Уй хўжалигининг аксарият қисмини оилавий пудрат асосида ишловчилар ташкил этади.

Оилавий пудратнинг иқтисодий мазмуни шундан иборатки, у пировард маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнида оилавий пудрат аъзолари билан йирик хўжалик субъекти ўртасидаги иқтисодий муносабатлар, яъни кооперация шакллари дур. Оилавий пудрат микро (кичик доирадаги) иқтисоднинг бир кўриниши деб қаралади. Ўз навбатида эса микроиқтисодга макроиқтисод, яъни мамлакатнинг миллий иқтисоди боғлиқ бўлади. Шу сабабдан ҳам оилавий пудратнинг миллий иқтисодиёт учун аҳамияти катта ва бунининг меҳнат ресурсларини етказиб бериш, яъни *инсон капиталини шакллантириш, истеъмол этиш ва уй хўжалигини юритиш, шунингдек ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш* каби функцияларини бажаришида кўриш мумкин.

1-расм. Инсон капитали ва унинг келажак йўналишлари
[муаллиф томонидан ишлаб чиқилган].

Мамлакатимизда оилавий пудратни йўлга қўйишнинг имкониятлари жуда кенг, чунки истиқомат қилаётган аҳоли таркибида меҳнат ёшидагилар 50 % дан кўпроқни ташкил қилади. Ҳар йили оилалардан 120 минг нафар меҳнат ёшига етган кишилар меҳнат ресурслари сафига қўшилиб боради.[1]

Илмий тадқиқот натижаларидан шу нарсани аниқланганки, оилавий пудрат усулида улар кам салмоққа эга бўлганлиги учун, қолаверса бозор талабларига, бозор конъюктурасига тез мослаша олиши билан энг яхши натижаларга эришади. Шу боис, оилавий пудрат аъзолари сони 8-12 киши атрофида бўлиши керак. Бу эса ўз навбатида, мустақиллик, масъулият ва манфаатдорлик каби бошқарув тамойилларининг уйғунлашувини келтириб чиқаради. Оилавий пудрат азалдан Ўрта Осиё республикаларида сабзавотчиликда, ипак қурти боқишда, шунингдек картошка етиштиришда кенг қўлланилиб келинган ва мавжуд меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини кўпайтириш усуллари билан бири сифатида ўзини оқлаган.

Бугунги кунда Ўзбекистонда оилавий пудратни йўлга қўйиш учун иқтисодиётнинг базавий тармоқларидан қишлоқ хўжалигида (хусусан, деҳқончиликда, чорвачиликда), қурилишда, саноатда, агросаноатда, шунингдек, хизматлар кўрсатишда кенг микёсдаги

имкониятлар мавжуд. Чунки мазкур тармоқларга қарашли хўжалик юритувчи субъектлар иқтисодиётнинг асосий негизини ташкил этади. Хусусан, 2019 йилда ялпи ички маҳсулот таркибидаги саноат тармоғида 22,3 %, кишлок хўжалигида 19,4 %, қурилишда 5,6 %, хизматлар кўрсатиш соҳасида 43,4 % ни ташкил этди. [2]

Жиззах вилоятида кишлок хўжалигининг пахтачилик, чорвачилик ва картошка етиштириш, полиз экинларини етиштириш каби турлари кенг ривожланган. Хусусан, вилоятнинг суғориладиган чўл ҳудудлари (Мирзачўл, Пахтакор, Дўстлик, Арнасой, Зафаробод, Зарбдор ва ҳ.) асосан пахтачилик ва полиз маҳсулотлари етиштиришга, вилоятнинг лалмикор ҳудудлари эса асосан чорвачиликка ихтисослаштирилган [3]. Чунки, суғориладиган ҳудудларда ернинг захлиги сабабли чорвачиликнинг кўп касалликларга чалиниши оқибатида ундан чорвачилик тармоғи бўйича самарали хўжалик юритишда фойдаланиб бўлмайди. Аксинча, лалмикор ҳудудларда чорвачилик тармоғини хўжалик юритишда ривожлантиришнинг имкониятлари мавжуд бўлиб, бироқ деҳқончиликни йўлга қўйиб бўлмайди. Шуларни ҳисобга олиб, суғориладиган ерларда ўз фаолиятини юритаётган деҳқон-фермер хўжаликлари чорва молларини ривожлантириш учун лалмикор дашт шароитида ўз фаолиятини юритаётган чорвачиликка ихтисослаштирилган фермер хўжалиги билан чорва молларини бокиб бериш шарти билан пудратчи сифатида оилавий пудрат асосида, лалмикор дашт шароитида ўз фаолиятини юритаётган чорвачиликка ихтисослаштирилган фермер хўжалиги эса чўл суғориладиган ҳудудларда чорва моллари учун озуқа етиштириб бериш шарти билан пудратчи сифатида оилавий пудрат асосида кооперация шартномасининг икки томонлама имзолаши мумкинки, бу эса ўз навбатида халқимизнинг бандлигини таъминлашда, шунингдек оилавий даромадларининг ўсиши оқибатида пандемия шароитида иқтисодий инқирозга юз тутмасликнинг асосий омилларидан бири ҳисобланади [4].

Оилавий пудратнинг ижобий жиҳатларидан яна бири шундаки, иш кучига бўлган мавсумий талабни қондиради, ишга қўшимча ишчи кучлари – мактаб, академик лицей ва касб-ҳунар коллежлари ўқувчиларини, шунингдек, олий таълим муассасаларининг талабаларини, ижтимоий ишлаб чиқаришда мунтазам иштирок этмайдиган фуқароларни жалб этиш имкониятида намоён бўлади. Бу эса деҳқончилик маҳсулотларини йиғиштириб олишда асосан қўл келади. Хизмат кўрсатиш соҳасида ҳам оилавий пудратни кенг ёйиш мумкин, масалан умумий овқатланиш шаҳобчаларида, техник хизмат кўрсатишда, савдо шаҳобчаларида ижарадаги йўловчи транспортларида оилавий пудратнинг афзаллик томонлари борки, бу жараён одатда, уларнинг қариндошлик ришталари, ўзаро бир-бирини қўллашга таянганликлари билан изоҳланади.

Оилавий пудратнинг ялпи ички маҳсулот суръатини ошришдан ташқари, унинг ҳам ижтимоий-иқтисодий ҳам маънавий-маърифий томонлари мавжуд.

Ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан, оилавий пудрат асосидаги қилинган ишлар натижасида олинган даромаддан улушбайчилик қоидаларига биноан, оила мулки шаклланади, сўнгра умумий даромаднинг жамғарилиши асосида кўпайиб боради. Ўз навбатида, оилавий пудрат меҳнатларининг ҳосиласи сифатида шаклланган оила мулки - мамлакат миллий бойлигининг таркибий қисми ҳисобланади [5].

Маънавий-маърифий жиҳатдан, оилавий пудратда инсон капитали шаклланади. Яъни, бу жараёнда оила тарбиясидан четда қолмаган ҳолда келажак ёш авлоднинг ақлий ва жисмоний қобилиятлари камол топади, ўз касбининг устаси сифатида меҳнат ресурслари сафига келиб қўшилади. Ўз навбатида моддий неъматлар яратишда қатнашади ҳамда жамиятнинг иқтисодий салоҳияти ва унинг тараққиёти учун ҳисса қўшади. Шу жиҳати

билан инсон капитали ўз моҳиятига кўра, инсоннинг ақлий ва жисмоний қобилиятини ўзида намоён қилади.

Ақлий ва жисмоний қобилиятга асосланган оилавий пудратнинг аҳоли яшаш тарзини оширишда, айниқса пандемия шароитида иқтисодий инқирозга юз тутмасликда жуда кўплаб қулай томонлари борки, бунинг учун уни ривожлантиришга кўмаклашишнинг қуйидаги потенциал имкониятларига эътибор қаратилиши керак:

- ▶ минтақаларнинг потенциал имкониятларига қараб тармоқлар ичида ёки тармоқлараро оилавий пудрат йўлга қўйилиши ва бу жараён давлат бошқарув идоралари томонидан амалга оширилиши керак;
- ▶ хўжалик юритишнинг бозор механизмларини кенгайтириш;
- ▶ оилавий пудратчиларнинг инновацион фаолиятини кенгайтириш учун молиявий механизмлар ва рағбатлардан фойдаланиш;
- ▶ касбга оид йўналишлар бўйича кўникмаларни шакллантириш мақсадида таълим хизматларини кўрсатувчи махсус курсларни ташкил этиш [6].

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўлмасов А. Оила иқтисоди. – Т.: «Меҳнат», 1998.
2. Rasmiy web sayt: www.jizzaxstat.uz
- 2.1. Elektron pochta manzili: jizzaxstat@uznet.net
- 2.2. Elektron ximoyalangan pochta manzili: jiz.stat@exat.uz
3. Айнакулов М.А., Абдухамидов Э.М. Нормативно-правовая база интеграционных отношений хозяйствующих субъектов // «Молодой ученый». Международный научный журнал. Спец. выпуск Джизакский политехнический институт. 2016. № 7.2 (111.2) С. 48-50.
4. Б.Б.Беркинов, М.А.Айнакулов. Кичик тадбиркорлик корхоналарининг йирик корхоналар билан ишлаб чиқариш кооперацияси. – Жиззах: 2014, 114-б.
5. М.Тошнӣёзов, И.Шарифбоев, О.Обидов. Корхоналарда бошқарув фаолияти асослари. – Т.: «Ўзбекистон», 1995.
6. Айнакулов М.А. «Қурилишда замонавий менежер ва унинг креатив таълими» // «Меъморчилик ва қурилиш муаммолари» илмий-техник журнали. Самарқанд Давлат Архитектура-Қурилиш Институти. 2020. № 2 (2-қисм) 164-бет.

**Акбарова Барно Шухратовна,
ТДИУ, Статистика кафедраси
катта ўқитувчиси**

САНОАТ КОРХОНАЛАРИДА КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И ЧАСТНОГО
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ**

**PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND PRIVATE
ENTREPRENEURSHIP AT INDUSTRIAL ENTERPRISES**

Аннотация. Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш кўрсаткичларини статистик таҳлил қилинган, ҳамда тренд тенграмаси асосида ҳисоблаб прогноз қилинган.

Таянч иборалар: ишлаб чиқарувчи, тадбиркорлик, кичик бизнес, саноат маҳсулот, даромад.

Аннотация. Статистический анализ промышленного производства малого бизнеса и частного предпринимательства в регионах Республики Узбекистан, а также прогнозирование на основе уравнения тренда.

Ключевые слова: производитель, предпринимательство, малый бизнес, промышленный продукт, доход.

Abstract. Statistical analysis of industrial production of small businesses and private enterprises in the regions of the Republic of Uzbekistan, as well as forecasting on the basis of trend trends.

Key words: producer, entrepreneur, small business, promoted product, income.

2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида: «Янги иш ўринларини яратиш ҳамда аҳолининг, энг аввало, ўрта махсус ва олий ўқув муассасалари битирувчилари бандлигини таъминлаш, меҳнат бозори мутаносиблигини ва инфратузилмаси ривожланишини таъминлаш, ишсизлик даражасини камайтириш; меҳнатга лаёқатли аҳолининг меҳнат ва тадбиркорлик фаоллигини тўлиқ амалга ошириш учун шароитлар яратиш, иш кучи сифатини яхшилаш, ишга муҳтож шахсларни касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини кенгайтириш» [1] бўйича муҳим вазифалар белгилаб берилган. Мазкур вазифаларнинг самарали ижроси республикада кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасини статистик усуллари қўллаган ҳолда ўрганиш асосида такомиллаштиришни талаб этади. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 июлдаги ПҚ-3859-сон «Аҳоли бандлигини таъминлаш борасидаги ишларни такомиллаштириш ва самара-